

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ :

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ—ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1933

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 46^Α
ΑΘΗΝΑΙ

Ε. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

πίσω μὰ δὲν τὸν πετυχαίνω.» Ἔτσι δίδεται λο-
γική ἐξήγηση στὰ γνωστά :

Βλέπισέ, σκύλα Ἐλενιώ, φίλι νὰ μὴν τοῦ δώσεις.
Βλέπισε, Μαριγάκι μου, νὰ μὴ με μαντατέψεις.

(= ὄρα, κοίταξε, πρόσεξε, ἀνοιξε τὰ μάτια σου,
νὰ μὴν τοῦ δώσεις φίλι, νὰ μὴ με μαντατέψεις) κ.λ.

Διαφορετικά, ἡ μητέρα φαίνεται νὰ παραγ-
γέλλει στὴν Ἐλενιώ νὰ δώσει φίλι, ὅταν δὲ θὰ
τὴ βλέπουν. Καὶ τὸ «βλέπισε, Μαριγάκι μου»
εἶναι ἀκατανόητο, ἂν δὲν τὸ πάρουμε *βλέπισε* ἢ
βλεπίσου (τοῦ βλεπίσαι). Τέτοιες παρανοήσεις
εἶναι πολλές. Στὶς ἀρχαιότερες ἐκδόσεις τοῦ
Ἑρωτοκρίτου ἢ ταγῆ (= βρόμη) ἐγράφτηκε φα-
γί· τὸ «ἐδῶ (ἐτῶρα) καὶ πέντε χρόνους», ὁ κ.
Schwyzer τὸ πήρε γιὰ «ἐδῶ καὶ πέντε χρό-
νους», πού δὲ λέγεται, ὡς πολὺ σωστά τὸ ἀμ-
φισβητεῖ καὶ ὁ κ. Τζάρτζανος στὸ τεῦχος 122
σελ. 130.

Ἡράκλειο (Κρήτης)

Γ. Στ.

Ἡ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

Τὸ ἐπίθετο, τὸ οὐσιαστικὸ καὶ οἱ νέοι

Εἶναι τώρα ἀρκετὸς καιρὸς πού ὁ κ. Γ. Θεο-
τοκᾶς ἐδημοσίευσε ἓνα εἶδος μανιφέστου ἢ ἀπο-
λογίας του γιὰ τὴ «διαύγεια». Ἄν κρίνει κανέ-
νας ἀπὸ τὰ διάφορα νεανικά δοκίμια πού εἶδαν
ἐκτοτε τὸ φῶς, τὸ κίνημα τοῦ κ. Θεοτοκᾶ δὲ
μοιάζει νὰ ἐκαρποφόρησε· μοῦ ἔπρεπεν τελευ-
ταία στὰ χέρια ἀρκετὲς τέτοιου εἶδους ἐργασίες,
στὶς ἀρετὲς τῶν ὁποίων, μὲ ὀσηδήποτε καλὴ
διάθεση κι' ἂν τις ἐκρίνε κανεὶς, δὲ θὰ μπο-
ροῦσε νὰ καταλεχθεῖ ἡ διαύγεια. Ἴσως σὲ τοῦ-
το, ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλους λόγους, νὰ ἔφταιξε λίγο
καὶ ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ φίλου συγγραφέως,
πού καὶ μένα—ὅπως δὲ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ
γραμμικό μου—δὲ μοῦ φάνηκε πολὺ πειστική.
Ἔτσι, π. χ., πρόταση τέτοια : «σ' αὐτὴν τὴν
μοναδικὴν χώρα ὅπου ἔχουμε τὴν τύχη νὰ ζοῦμε,
ἡ διαύγεια δὲν εἶναι μιὰ σχολικὴ διδασκαλία.
Εἶναι χυμένη στὴ φύση, γαμίζει τὴν ἀτμόσφαι-
ρα πού ἀναπνέουμε, κυβερνᾷ τὴ ζωὴ μας», φο-
βοῦμαι ὅτι, παρ' ὅλη τὴ διαύγειά της, κανένας
δὲ θὰ πείσει νὰ γράφει διαυγέστερα ἀπ' ὅσο
θὰ τοῦ ζητεῖ ἡ σκέψη του, εἴτε ἡ νοηρότης
του ἢ ἡ ἀμάθειά του. Ἀλλὰ παράλληλα μὲ τὶς
συστάσεις τοῦ κ. Θεοτοκᾶ, θὰ ἤθελα, ἂν μπο-
ροῦσα, νὰ ἔδινά καὶ ἐγὼ τὸ σύνθημα γιὰ μιὰ
μεταστροφή τοῦ νεοελληνικοῦ φιλολογικοῦ ἴ-
φους ὄχι πρὸς τὴ μεγαλύτερη διαύγεια, ἀλλὰ
πρὸς τὴ μεγαλύτερη ἀκριβολογία· καὶ τοῦτο, ἀ-
νεξάρτητα ἀπὸ τὴ διαύγεια : ὁ πόθος τῆς ἀκρι-
βολογίας, τῆς ἐπάλληλης, δηλαδή, προσαιρη-
γῆς τῆς φράσεως μὲ τὴ σκέψη, μᾶς ἄγει κάποτε
σὲ φράσεις ἀκριβέστατες, ἀλλὰ καθόλου διαυ-
γεῖς.

Εἶχαν συνηθίσει νὰ λένε ὅτι ἡ λεκτικὴ ἀνα-
κρίβεια καὶ ἀοριστία εἶταν δώρημα τῆς καθα-
ρευούσης· ἂν κρίνουμε ὁμως ἀπὸ τὰ γραψίματα
τῆς νέας γενεᾶς, πού ἀνατράφηκε σχεδὸν ἀπο-
κλειστικά μὲ τὴ δημοτικὴ, πρέπει νὰ συμπερά-
νουμε πὸς ἄδικα, γιὰ πολλοστὴ φορὰ, φορτώ-

θηκε ἄλλη μὴν ἁμαρτία ἢ καθαρεύουσα, ὁ ἀ-
ποδιοπομπαῖος αὐτὸς τράγος τῆς νεοελληνικῆς
αἰσιοδοξίας. Παραθέτω μερικὰ κείμενα, τυχαῖα
συγκεντρωμένα : «τὸ τελευταῖο ἡμιστίχιον, σὺν
ἐπιτάφια πέτρα κατάλευκῆ δίχως ἐπιγραφὰς καὶ
ὀνόματα, σφραγίζει γαληνὰ μιὰ ὀλόκληρη ζωὴ
πού ξέσπασε, λαμπάδιασε καὶ πέθανε, καὶ ἡ
θεῖα τῆς ἀπλότητος ἀστράφτει στὸν ἥλιο σὺν
ἓνα αἰώνιο ἀκατάλυτο σύμβολον τῆς φευγαλέας
φρεναπάτης πού εἶναι ἡ ζωὴ». — Ἄλλο, γιὰ
ἄλλον ποιητὴ : «ἄς τὸν παρακολουθήσουμε· τ'
ἀχνάρια του πάντα μᾶς κρατοῦν σὲ μιὰ πίεση.
Κ' ἡ πίεση αὐτὴ εἶναι ὅλη ἡ μεγαλόπρεπη
γοητεία του. Πῶς ὁμως θὰ τὸν σιμώσουμε ;
Ἢ ποιήσῃ του τιτανικὴ σὲ μέγεθος καὶ ἀπόλυ-
τῆ σὲ ἀξία, εἶναι μιὰ κατασταλαγμένη ἐκδήλω-
σὴ του . . . κ.τ.λ.». — Ἄλλο : «τραγοῦδι ἀπολλώ-
νειο, πανευγενικὴ ἁρμονία, μιὰ ὀλοζώντανη
λαχτύρα, ἓνας θεῖος κινούμενος παλμός, νὰ τί
θὰ πῆ νέος!!!». Σταματῶ. Ἄπο τὴν ἀποψη
τῆς διαυγείας, νομίζω ὅτι τὰ κείμενα αὐτὰ στέ-
κουν ὅπωςδήποτε ἀπὸ τὴν ἀποψη ὁμως τῆς
ἀκριβολογίας, εἶναι φανερὸ πὸς κανένα δὲ στέ-
κεται στὰ πόδια του. Μὲ τὸν τρόπον αὐτό, τὸ
παραβολικὸ ὕφος, ἡ εἰκόνα, τὸ ἐπίθετο τείνουν
νὰ ἐγκαταστήσουν μέσα στὴν νεοελληνικὴ σκέ-
ψη τὴν ἐπιβολὴ τοῦ ἀόριστου, τοῦ ἀκαθόριστου,
τοῦ κατὰ προσέγγισιν· καὶ τὸ κακὸ θὰ εἶναι
τότε πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν ἔλλειψη διαυ-
γείας : τὸ κάτω κάτω, ἡ διαύγεια μπορεῖ νὰ
θεωρηθεῖ ἄπλως ζήτημα ὕφους, ἐνῶ ἡ ἔλλειψη
ἀκριβείας θίγει, χωρὶς ἀμφιβολία, τὴν ἴδια τὴ
σκέψη· κι' ἐδῶ γιὰ τὴ σκέψη πρόκειται, γιὰτί
δὲ μιλῶ γιὰ τὸ ὕφος στὴ λογοτεχνία, παρὰ γιὰ
τὴ φιλολογία, τὸ δοκίμιον, τὴ μελέτη, τὴν κριτικὴν.
Σὲ τέτοιου εἶδους κείμενα, τωρινά, ἔχεις συχνά
τὴν ἐντύπωση πὸς οἱ συγγραφεῖς μεταχειρίζον-
ται τὰ λόγια κατὰ τὴ συμβουλὴ πού ἀποδίδε-
ται στὸν Ταλλεϋράνδο, γιὰ νὰ κρύβουν τὴ σκέ-
ψη τους.

Μοῦ ἐδόθηκε κατ' ἐπανάληψιν ἡ εὐκαιρία νὰ
σημάνω μιὰ σχηματικὴ διαίρεση τοῦ λόγου :
Φιλολογία τοῦ οὐσιαστικοῦ καὶ φιλολογία τοῦ
ἐπιθέτου· εἶναι περιττὸ νὰ πῶ πὸς οἱ συμπα-
θειές μου ὅλες στρέφονται πρὸς τὸ πρῶτον εἶ-
δος (αὐτὴ τὴν ὥρα βλέπω ὅτι ὁ Βολταῖρος, σὲ
κάποια του ἐπιστολῆ, τονίζει τοὺς κινδύνους
πού διατρέχει τὸ οὐσιαστικὸ ἀπὸ τὸ ἐπίθετον).
Φιλολογία τοῦ οὐσιαστικοῦ θὰ ὀνομάζω ἐκεί-
νην πού μέσα στὰ ὅρια τῆς γλώσσας καὶ τῆς
ιδιοσυγκρασίας τοῦ κάθε συγγραφέως, προτιμᾷ
τὸ συγκεκριμένο ἀπὸ τὸ ἀφηρημένο, χρησιμο-
ποιεῖ τὴ λέξη στὴν κυριολεξία της, μεταχειρί-
ζεται τὸ ἐπίθετον γιὰ νὰ προσδιορίσῃ τὸ οὐσια-
στικὸ καὶ ὄχι γιὰ νὰ τὸ στολίσει, ἀποφεύγει
τὸ ἐπίθετον εἴτε τὸν ἐπιθετικὸν προσδιορισμὸν
πού μπαίνει μονάχα γιὰ ἐνίσχυση τοῦ λόγου ἢ
γιὰ ἀπόκρυψη τῆς ἐννοίας. Σὲ μιὰ τέτοια τέ-
χνη, τὸ ἐπίθετον γίνεται ἀναπόσπαστον ἀπὸ τὸ
οὐσιαστικὸ, δὲν εἶναι ἐπίθετον, παρὰ, ὅπως θὰ
ἔλεγον οἱ λογικοὶ, *εἶδοποιὸς διαφορὰ*, φτιάχνει,
δηλαδή, μὲ τὸ οὐσιαστικὸ μιὰ τρίτη, καινούρια
ἐννοία. Ἄς πάρουμε παράδειγμα τὸν Κάλιστο

(διαλέγω ἐπίτηδες ἕναν ποιητή, γιὰ νὰ δεῖξω πὼς μιὰ τέτοια ἀρετὴ ποὺ εἶναι ἀνάγκη γιὰ τὴ φιλολογία, καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν ποίησιν γίνεται ἐμορφιά)· τὸ ὕψος του εἶναι πλοῦσιον σὲ ἐπίθετα :

ἀφοῦ εἰς τοῦ πρώτου ἀνθρώπου
τοὺς ὀφθαλμοὺς ἢ πρόνοος
φύσις τὸν φόβον ἔχουσε
καὶ τὰς χρυσὰς ἐλπίδας
καὶ τὴν ἡμέραν,

ἐπὶ τὸ μέγα πρόσωπον
τῆς γῆς πολυβοτάνου,
εὐθύς τὸ σφράγιον βλέμμα
βαθυσακφῆ ἐφάνερωσε
μνήματα ἰσθμια.

Ἔχουμε δηλαδὴ ἐδῶ, σὲ δέκα μικροὺς στίχους, ὀχτὼ ἐπίθετα· καὶ ὅμως ὁ φόρτος αὐτὸς τῶν ἐπιθέτων δὲν καταπλῆσσει τὸν ἀναγνώστη, ὅπως στὰ παραδείγματα ποὺ ἀνέφερα παραπάνω. Ἡ λιτότης τῆς σκέψεως καὶ ἡ κανονικὴ πορεία τῆς δὲν ἐπιβαρύνονται καὶ δὲν διασπῶνται ἀπὸ τὰ ἐπίθετα· ὅπως ἔλεγα πρὶν, τὰ ἐπίθετα ἔχουν γίνῃ ἕνα μὲ τὰ οὐσιαστικά, ἔχουν οὐσιαστικοποιηθεῖ. Ἀντίθετα μάλιστα, ὅλη αὐτὴ ἡ περίοδος, βαλμένη σάν «ἐπιθετικὴ» καὶ σάν ἐμβόλιμη μέσα στὸ ποίημα, ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν τὸν ἀξονά του, δίνοντας τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸ πρῶτο μέρος τοῦ ποιήματος στὸ δεύτερο — (σὲ κάτι παλιὰ «νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα», ποὺ ἔπασαν τελευταῖα στὰ χέρια μου, εἶδα μ' ἐκπληξή μου νὰ λείπουν ἀπὸ τὴν «Ῥδὴ στὸν Ἱερὸ Λόχον» ἀκριβῶς οἱ στροφές αὐτές οἱ δυὸ καὶ ἐκείνη ποὺ τίς ἀκολουθεῖ — «πολλὰ μὲν σκοτεινὰ...» Φαίνεται ὅτι οἱ συντάκτες τῶν Ἀναγνωσμάτων θὰ εἶχαν ἄλλην ἰδέαν γιὰ τὸ ποίημα αὐτὸ καὶ τίς λογικὰς ἐνότητες ποὺ τὸ ἀπαρτίζουν.)

Ἀντίθετη ἡ φιλολογία τοῦ ἐπιθέτου· ἐκεῖ τὸ ἐπίθετο ὄχι μόνον δὲν ἐπικριβώνει τὴ σημασίαν τοῦ οὐσιαστικοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδυνατίζει. Ἄς μὴ μοῦ ποῦν ὅτι παίρνω ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά πρότυπα σάν τὸν Κάλβου καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἔργα ἀγούρων νέων. Παρόμοιες φράσεις σάν αὐτὲς ποὺ ἀνέφερα στὴν ἀρχὴ θὰ τίς ξαναβροῦσαμε στὴ σύγχρονη γραμματεία μας σὲ συγγραφεῖς ὄλων τῶν γενεῶν· ἂν προτίμησα τὴν καινούρια γενεά, εἶναι γιὰτὶ σὲ κείνη στηρίζονται ἐλπίδες ποὺ οἱ παλαιότερες δὲν μποροῦν πιά νὰ πραγματοποιήσουν· τὸν Κάλβου πάλι τὸν ἀνέφερα γιὰτὶ νομίζω πὼς μόνον ἡ ἐπαφὴ μὲ τὰ πρότυπα μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴ δημιουργία μιᾶς γόνιμης λογοτεχνικῆς παραδόσεως. Ἄς ρίξουμε μιὰ ματιὰ στὰ παραδείγματα ποὺ ἀνέφερα στὴν ἀρχή: ὅλοι ξέρουμε περίπου «τί θὰ πεῖ νέος»· ὅταν ὅμως ἔρχονται νὰ μᾶς τὸ προσδιορίσουν καὶ μᾶς λένε πὼς εἶναι τραγοῦδι ἀπολλώνειο, πανευγενικὴ ἀρμονία, κ. τ. λ., βέβαια ἡ γνώση μας ὀπισθοχωρεῖ σημαντικὰ· ἔτσι καὶ ὅταν λέμε γιὰ τὴν ποίησιν τοῦ ἐνὸς πὼς εἶναι «τιτανικὴ σὲ μέγεθος καὶ ἀπόλυτη σὲ ἀξία», καὶ τοῦ ἄλλου πὼς εἶναι «σάν ἐπιτάφια πέτρα κατάλευκη δίχως ἐπιγραφὰς καὶ ὀνόματα», δὲν

προσφέρουμε τίποτε γιὰ τὴ γνώση τῶν δυὸ ἐκλεκτῶν ποιητῶν περὶ τῶν ὁποίων πρόκειται. Ἡ φιλολογία τοῦ ἐπιθέτου, κάτι ποῦ, ἂν δὲ γελιέμαι, μπαίνει, ὅσο πάει, βαθύτερα στὴ γραμματεία μας, εἶναι σημάδι κακὸ ποῦ ἀγγίζει ὄχι μόνον τὴν πνευματικὴν μας ζωὴ, ἀλλὰ εἶναι — γιὰ τὴ δική μου τοῦλάχιστον γνώμη, καὶ προκειμένου γιὰ τὸ φιλολογικὸ εἶδος ποῦ προσδιώρισα πάρα πάνω — καὶ χαρακτηριστικὸ μιᾶς μειώσεως στὸ ἐπίπεδο τὸ ἠθικόν· σημαίνει ἔλλειψη θάρρους, ἔλλειψη εὐκρινείας· ὁ συγγραφεὺς φοβᾶται νὰ δηλώσῃ ἀκριβῶς τὴ σκέψιν του, καὶ τὴ θολώνει μέσα στὴν ἀνακριβείαν καὶ τὴν ἀβεβαιότητα. Ὁ κ. Θεοδοκάς εἶχε βάλει γιὰ κεφαλίδαν τοῦ ἀρθροῦ του τὰ ὠραία λόγια τοῦ Βωβενάρου: «*la clarté est la bonne foi des philosophes*»· δὲν ξέρω γιὰτὶ ὁ Βολταῖρος, ὁ φιλόσοφος ποῦ γιὰ μόνον καλὴ πίστη εἶχε τὴ διαύγεια, ἐξαπατήρησε τὴ σκέψιν αὐτὴ κακῶς, καὶ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ τὴ σβύσει ἀργότερα ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ τοὺς «στοχασμοὺς» του, μὰ ἐμένα μ' ἀρέσει πολὺ· μ' ἀρέσει γιὰτὶ μπάζει μέσα στὴ λειτουργία τοῦ διανοουμένου τὸ ἠθικόν στοιχεῖον ποῦ χωρὶς αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ δημιουργηθεῖ ἐπαγγελματικὴ συνείδηση. Περισσότερο ἀπὸ τὴ διαύγεια, ἡ ἀκριβολογία καὶ ἡ κυριολεξία εἶναι ζήτημα καλῆς πίστεως.

* *

Θὰ μπορούσε κανεὶς ἐπιεικέστερος κριτὴς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ δὲν ἀνάγεται στὸ ἦθος, παρὰ μονοχὰ στὴ σκέψιν τῶν μελετητῶν· ἀλλὰ καὶ τότε τὸ σφάλμα τῆς ἀοριστίας θὰ εἶταν βαρύτερον. Στὴν ἐποχὴ ποῦ περνοῦμε, κάθε μέρη περισσότερο, εἶναι ἀνάγκη ἐπιέχονσα τὸ μυαλὸ τῶν διανοουμένων νὰ ἐγγίξει τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, καὶ ὄχι μόνον τὸ ἀκαθόριστο περίγραμμά τους· ἄλλοιῶς, ἡ μόνον μας ἀξιοπρέπεια, ἡ ἀξιοπρέπεια ποῦ μᾶς δίνει ὁ λόγος, θὰ κινδυνεύσῃ γιὰ καλὰ νὰ σβύσει μέσα σ' ἐπιφωνήματα καὶ φωνῆς αἰσθησιακῆς. Στὸν κόσμον, μιὰ μόνον ἀναρχία φοβοῦμαι: τὴν ἀναρχία τοῦ πνεύματος ὅταν σπᾶσει τὰ δικά του δεσμά.

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ

Προσπάθειες καὶ ἀποτυχίες

Ἐθνικὸν Θέατρον: Μπίργαρ Σόου: «Ὁ προσηλυτισμὸς τοῦ Καπετᾶν Μπράσομπάουντι», τρίπρακτὴ κωμωδία. — Ἐρρ. Ἴψεν: «Γιάννης Γαβριήλ Μπόρκεμαν», τετράπρακτον δράμα.

Ὁ Ἴψεν, ὁ Σόου, ὁ Πιραντέλλο· διακρίνω πολλὰς ἀναλογίας μεταξὺ τῶν τριῶν αὐτῶν συγγραφέων. Καὶ οἱ τρεῖς κίνησαν ἰδέας πολὺ περισσότερο παρὰ ὅσο ἔπλασαν ἀνθρώπους. Τὰ πρόσωπά τους ἔχουν πολὺ νοῦ καὶ σχεδὸν καθόλου συγκίνηση. Τὰ ἔργα τους ἐνδιαφέρουν πολὺ περισσότερο παρ' ὅ,τι συναρπάζουν.

Ὁ Ἴψεν κίολας δὲ ζεῖ πιά παρὰ μόνον μέσα στὸ βιβλίον. Ὄταν τὸν διαβάσῃ κανεὶς στοχαστικὰ, ἀναγνωρίζει ὅτι στὴν ἐποχὴν τοῦ ἠπύρηξε, τόσον μὲ τὸ κοινωνικὸν τοῦ κήρυγμα ὅσο καὶ μὲ τὴν νῆα

E.I. IOANNINA 2008